

Bánréti Zoltán:

SZÖVEGTÉMA ÉS NYELVHASZNÁLAT

Jól ismert, hogy a szövegekben gyakran található olyan relációk, amelyek megjelölik a szöveg egymásra tekintettel értelmezendő részeit. Ilyen az anafora és a katafora. Halliday szerint a hátra utalással vagy előre utalással kapcsolt elemek sajátos textuális egységet adnak.¹ Ennek egyik eleme /anaforánál a megelőző, katafora esetében a rákövetkező elem/ előfeltételező, míg a másik előfeltételezett. Az anaforikus kapcsolatok egy tágabb értelmezésében nem csak a hátra utaló névmások, hanem lexikális kapcsolatok is anaforikusak lehetnek. Így a lexikális kohézió azon esetei, amelyek valamilyen ismétlődő mozzanatot tartalmaznak, mint az egyszerű ismétlődés, az inklúzió, a szinonimitás, általánosító kifejezések, mindezek anaforikusak lehetnek, feltéve, hogy ugyanazon referensre /denotátumra/ vonatkoznak, vagyis koreferensek. A lexikális kohézió koreferens elemei pragmatikus értelemben állhatnak az előfeltételezett/előfeltételező viszonyában. Ez összefügg azzal az elemi szabályszerűséggel, hogy a szövegeket szukcesszive értelmezzük, vagyis egy adott időpontban közöltek a szövegegyezménye és/vagy a kontextusra tekintettel interpretáljuk, illetve az írott szöveget balról-jobbra értelmezzük /legalábbis a mi kulturánkban/. Ha például egy főnévi csoport referense a szövegegyezményben már említett, akkor az újabb utalás, újabb tényállás kereteiben, csak akkor utalhat mégis ugyanazon objektumra, ha a második utalás alkalmával pragmatikusan előfeltételezzük az első utaláskor említett tulajdonságot, relációt. Ilyenkor ismert objektumról teszünk újabb közléseket. Lehetséges, hogy csak a beszélőnek a szövegből kikövetkeztethető háttér feltevéseiből adódik valaminek az ismertsége /pl. elsőre határozott névelővel utal egy objektumra/. A két esetben közös, hogy egy tágabb értelemben vett kontextusra történnek visszautalások. Ugyanis a már közölt szövegegyezmény maga is a beszélő tudáskészletének elemévé válik, melyből háttér feltevésként a további szöveghez társít egyes elemeket, más előzetesen ki nem fejtett feltevések-

kel együtt. Az 'ismertség' kritériuma magába foglalja a beszélőnek a hallgatóra vonatkozó azon feltevését, hogy a hallgató számára valamely tény szövegelőzményből, illetve a kontextusból valószínűségi következtetésekkel elgondolható, illetve megjósolható.

A lexikális anafora legalapvetőbb eseteit az inkluzív viszonyban álló, koreferens terminusok adják, feltéve, hogy az általánosabb a specifikusabb után következik. Ellenkező esetben és egyéb információ hiányában, nem jön létre világos koreferencia és így anafora sem.

/1/ Egy vizibusz nagyszerű időben szelte a hullámokat.
A hajó valósággal ragyogott a napfényben.

/2/ Egy hajó valósággal ragyogott a napfényben.
A vizibusz nagyszerű időben szelte a hullámokat.

A /1/ koreferens, a /2/ nem. A lexikális anafora egyúttal a tematikus folytonosságot is feltételezi. Ez teljesül /1/-re. A /2/-re ebben a formájában nem, csak ha közvetítő állításokkal megteremtjük a tematikus folytonosságot:

/2'/ Egy hajó valósággal ragyogott a napfényben.
Ez vizibusz volt, amelyik nagyszerű időben szelte a hullámokat.

A tematikus folytonosság összefügg azzal is, hogy a szövegben referált objektumokkal kapcsolatban közölt tulajdonságok, relációk valamilyen szempontból homogenizáltak, egy-egy dimenziót alkotnak. Az ilyen dimenziók, mint a tulajdonságok, relációk halmazai definiálhatók.² Ha a szövegben referált objektumok egy-egy homogenizált tulajdonság, illetve reláció halmaznak elemei, akkor a szövegrész tematikusan koherens. Ilyen például /1/-ben a vizibusz, az idő, a napfény és a hullámok relációinak dimenziója. Amíg a /3/-hoz konstruálható egy átfogó téma /pl.: 'szép hajókról van szó', addig /4/ esetében ez hiányzik, a közlés legalábbis szokatlan és az

anafora érvénye is kétséges.

/3/ Peti látott egy szép, új fehér vizibuszt,
Döme egy ugyanilyen vitorlást.

/4/ Peti látott egy szép, új, fehér vizibuszt,
Döme egy ugyanilyen bolhát.

Egy másik példa a lexikális kohézió belüli anaforikus viszonyt szemlélteti. A második kiemelt szegmentum értelmezése pragmatikusan előfeltételezi az első kiemelt szegmentum értelmezését. A két szövegrész annyiban koreferens, hogy a kontextusban egyazon tényre utalnak.

/5/ Nem, ő egyáltalán nem úgy dolgozott, mint némelyik komponista, hogy leül reggel 6-kor vagy reggel 9-kor és a napi penzumát elvégzi. Ő tudott fejben dolgozni, akár a hegyen séta közben, vagy akár úgy is - néha megfigyeltem - ha valakivel beszélgetett, és az nem volt valami érdekes társalgás, akkor közben lehetett érezni, hogy most éppen valami máson, fontosabban gondolkozik.

/Szilágyi János: Kettesben, RTV-Minerva, 1976, 119./

Lényeges az az előbbi megszorítás, hogy a két szövegrész ebben a kontextusban utal ugyanarra a tényre. Vagyis az anaforikus kapcsolat nem abszolút, hanem egy olyan kontextusban konstruált, amelyet egy ember /szövegünkben Kodály/ jellemzése, mint téma ad. A Kodály személyére történő anaforikus /ő/ és elliptikus utalásokkal, az idő és térbeli, valamint más szituatív feltételek megadásával lehetővé válik, hogy a 'máson, fontosabban gondolkozik' tény a 'fejben dolgozás' lehetséges modelljeinek kereteiben értelmezzük. Példánkban tehát a szövegtéma /Kodály jellemzése/ folytonossága szükséges feltétele a lexikális asszaultalásnak. Ez úgy értendő, hogy egy ember képessége valamely cselekvésre és ennek a cselekvésnek a végzése a személy azonosságának kontextusában ismétlődő mozzanatot tartalmaz: magát a szóbanforgó cselekvést. Ha két ember közül az egyikről azt állítanám, hogy

tud fejben dolgozni, a másikról meg azt, hogy beszélgetés közben képes valami máson, fontosabban gondolkozni, egyéb információ hiányában ebből nem következne, hogy ugyanolyan tényekre utalok.

A szövegtéma folytonossága egyszerűen azt jelenti egy szövegszegmentumra tekintettel, hogy a szövegrészhez, annak valószínű következményeként társítani tudunk egy lehetséges témát. A szövegtéma megváltozása két olyan szövegszegmentum határát jelzi, mely szövegrészek mindegyikéhez társítható egy-egy /különböző/ lehetséges téma. Mivel a szövegek egészéhez általában a lehetséges témák egy hierarchiája tartozik, ezért egy szövegnek többféle tematikus szegmentálása is lehetséges, a feltételezett téma általánosságától vagy specifikusságától is függően.

A téma folytonossága/változása az anaforikus névmások használata szempontjából is lényeges. Az alábbi példákat ennek szemléltetésére konstruáltuk

/6/ Peti felugrott a tizedik emeletre meglátogatni
Dömét, de Döme nem volt otthon.
Peti felugrott a tizedik emeletre meglátogatni
Dömét, de ő nem volt otthon

/7/ Peti felugrott a tizedik emeletre meglátogatni
Dömét, de Peti gyorsan visszatért.
Peti felugrott a tizedik emeletre meglátogatni
Dömét, de gyorsan visszatért.

A /6/-ban a névmás Dömére utal vissza, a /7/-ben viszont elhagytuk a névmást. Az anafora és az ellipsis közti választás nem tetszőleges. Az alábbi változat grammatikailag hibás, legalábbis nem egyértelmű:

/7'/ Peti felugrott a tizedik emeletre meglátogatni
Dömét, de ő gyorsan visszatért.

A névmás használata /7'/-ben azt látszik jelezni, hogy Döme tért vissza gyorsan, holott az eredetileg Petire vonatko-

zott. Az anafora és az ellipsis közti választás lényeges feltételeit példáink tematikus viszonyai adják. A /7/-ben folyamatos a téma, Petiről szólnak a közlések. A /6/-ban viszont változik a téma, az első tagmondat Petiről, a második Döméről szól. Ezekben a példákban tehát folyamatos téma esetén a tematikusan legexponáltabb összetevő ellipsisét, változtatott téma esetén az anaforát volt szükséges választanunk. A kettő felcserélése hibás vagy kétértelmű közlést eredményez. Lényeges, hogy a névmás anaforikus használata ellenére, a rákövetkező kontextust is figyelembe vettük. A másik igen fontos különbség a folyamatos téma melletti ellipsis és a változtatott téma melletti anafora között, hogy amíg az anafora nem kötelező, / a /6/ első változata is jó/, addig az ellipsis kötelező, /a /7/ első változata nem jó/. Dahl más összefüggések kontextusában lengyel mondatok között mutatott ki hasonló jelenségeket.³ A példákban feltételeztük, hogy a tematikus azonosság egyuttal koreferens.

Nem célunk az anafora problematika részletezése. Az előbbi, partikuláris példákban azonban van egy számunkra fontos mozzanat. A példák ugyanis rokon vonásokat tartalmaznak, olyan értelemben, hogy bennük a lexikális kohézióval vagy a névmás használattal összefüggő anaforához tematikus feltételek is szükségesek voltak. Bizonyos esetekben a téma folytonossága, fenntartása, más esetekben a téma megváltoztatása adták ezeket a feltételeket. Megsértésük esetén az anaforikus és koreferenciális viszonyok megváltoztak, vagy megszűntek. Ezek az összefüggések azért fontosak számunkra, mert motivációt adnak arra, hogy feltételezzük: a szövegtéma bizonyos szemantikai és pragmatikai szinteken nemcsak valószínű következménye valamely szövegrésznek, hanem más szempontból feltétel a szövegépítkezésben. A szöveg egyes mondatai azáltal válnak egymáshoz viszonyíthatóvá, hogy a szöveg témájához viszonyítottuk őket. Másszóval a téma olyan szempont, viszonyítási pont, melyre a szöveg mondatai különféleképpen vonatkoztathatók, és ezáltal válnak egymáshoz is viszonyíthatóvá az adott szöveg kontextusában, ezáltal lehet a szöveg koherenssé. A szövegek megalkotásában ez például

megnyilvánul abban, hogy a téma szelektálja a lehetséges folytatások körét, vagy abban, hogy a beszélő az általa közölt, partikuláris tényállások kereteként feltételez bizonyos témát, és az egyes tényeket olyan relációkkal viszonyítja, olyan időben és modalitásban tartja, hogy ez a téma létrejöjjön, azaz, valószínű következménye lehessen a kifejtett szövegnek. A témafeltétel és a szempont jellege közötti viszony: az aktualizálódás. A téma mint feltétel a szövegkonstruálásban szempontként működik, aktualizálódik.

A pszicholingvisztikai kutatások szerint, amikor valaki hallgatni vagy olvasni kezd egy szöveget, vannak bizonyos feltételei a témára vonatkozóan, és ezeket a szöveg felfogása közben igazolva látja, vagy megváltoztatja, vagy elveti és újat alkot. Amennyiben a közlések egymáshoz és a feltételezett témához viszonyított elrendezését vagy értelmezését teoretikusan vizsgáljuk, akkor ezt úgy végezzük, mintha a téma már eleve adott lenne, egy bizonyos, rövid szövegszegmentum számára. Ez az állapot egy szövegszegmentum megértése végső fázisának nagyon absztrakt modellje. Mivel feltételezhető, hogy a beszélők oly módon építik a szövegeiket, hogy azokat céljaik szerint lehessen értelmezni, belőlük következtetéseket levonni, ezért megvizsgálható, hogy egy rövidebb szövegszegmentum felépítésének egyes mozzanatai miképpen viszonyulnak a szegmentum egészének eredményéhez, témájához.

A kísérleti helyzetekben végzett vizsgálatok másik típusa közvetlenül a szövegtémára irányult. Az egyik legátfogóbb tesztelést Jones végezte.⁴ Egy adott szövegre szintaktikai és szemantikai változatokat készített és a kísérleti személyeket a szövegtéma megállapítására kérte. A témát az alanyok számára ő is úgy jellemezte, mint olyan lényegi kijelentés/ek/e/t, amely/ek/ről a szöveg szól. A szintaktikai változatokhoz a következőképpen jutott: az eredeti szöveg mondatainak sorrendjét teljesen megfordította /megfelelő kötőszókkal és utalószavakkal/, vagy az eredeti szöveg mondatainak sorrendjét párokban fordított-

ta meg /tehát: az átalakítás eredményeként keletkezett szöveg a 2, 1, 4, 3, 6, 5, 8, 7. rendezésű volt az eredetihez képest/. Amennyiben az eredeti szövegben volt olyan mondat, amely közvetlenül jelölte a szövegtémát /topic mondat/, akkor ezt a mondatot egyik változatban a szöveg elejére, másokban a végére tette. A szemantikai változatokat az eredeti szöveg szemantikai előfeltevései és implikációi explikálásával, vagy az eredeti változatba illesztett kötőszókkal; vagy az eredetileg anaforikusan vonatkoztatott információk teljes formájukban történő megismétlésével; vagy szinonim lexémák és szinonim mondatok segítségével; vagy az eredeti szöveget összefoglaló, parafrázizáló summarizációval alkotta meg.

Jones száznolcvan egyetemi hallgató és száztíz gimnazistakörű kísérleti személlyel végezte vizsgálatát. Mind az eredeti szövegekre, mint ezek szintaktikai és szemantikai változataira vonatkozóan felmérte, mit tartanak az anyanyelvi beszélők a szövegek témáinak és teljesítményük miképpen függ a változat típusától. A legfontosabb eredmények a következők voltak. Az eredeti szöveg típusától /műfajától/ is függően, a szemantikai változatokban növekedett a sikeres téma-azonosítások aránya, míg a szintaktikai változatokban csökkent. Kivételt képez a mondatok sorrendjének teljes megfordítása, ez a téma-azonosítás szempontjából semleges. A sikeres téma-azonosítások számának növekedése azzal magyarázható, hogy a szemantikai változatok az eredeti szöveg kontextusaként adott implicit jelentéseket, az előfeltevések, és az implikációk állításával, a kötőszók és a szinonim kifejezések beiktatásával explikálták. Itt is van egy kivétel: az összefoglaló parafrázizáló változatokban csak olyan, egyébként partikuláris esetben növekszik a sikeres téma-azonosítás mértéke, amikor a többi szemantikai változatban csökken. Ez akkor fordul elő, ha az eredeti szöveg implicit jelentését a megértést már nehezítő, túlzott részletességgel fejtik ki.

Jones a tesztelt szövegekre nem szinguláris témát, hanem egy-egy témahierarchiát állapított meg. A témahierarchia legfel-

ső szintjét nevezi elsődleges témának, amely a szövegegész témája. A következő szinten vannak a másodlagos témák, amelyek egy-egy szövegsegmentumhoz tartoznak. Ezt azért fontos megjegyezni, mert az említett tesztelésekben a sikertelen téma-azonosítás nem azt jelenti, hogy a beszélők egyáltalán nem tudták megállapítani a témát, hanem azt, hogy a téma szintjében tévedtek, például a másodlagos témát elsődlegesnek tartották.

A vizsgálat egyik legfontosabb tanulsága, hogy ha a beszélő által a szöveghez kapcsolt háttér feltevéseket kifejtjük, explikáljuk, akkor:

- a./ az eredeti szöveg témái megmaradnak,
- b./ a sikeres téma azonosítás aránya megnő,
- c./ a kifejtett változathoz, az eredeti témák mellett, újabb valószínű témák kapcsolhatók, de ezek egy osztályt alkotnak az eredeti szöveg témáival.

A másik fontos tanulság Jones szerint, hogy egy szöveg átfogó megértése feltételezi egy valószínű kontextus konstruálását a szöveghez. Ez a kontextus magából a szövegből valószínűsíthető. A szöveg egészének vagy paragrafusának témájára a kísérleti személyek pedig az explicit szövegből és a kontextusából /együttesen/ következtettek.

Mivel ugyanazon explicit szöveghez több, egymással kompatibilis kontextus rendelhető, ezért valószínű kontextusokról és valószínű témákról indokolt beszélni. Jones egy közgazdasági kérdésekről szóló szöveggel kapcsolatban például kimutatta, hogy ennek értelmezését, kontextusának és témájának megállapítását két különböző módon végezték a kísérleti személyek. Az egyik csoport a szöveg produkálójára vonatkozóan informáló szándékot és ezzel kapcsolatos attitűdöket tételezett föl. Ez a csoport a szöveg témáját egy vagy több leíró állításban közölte, mint egy beszámolót a szövegből következő tényekről. A másik csoport a szöveg produkálójának befolyásoló, meggyőző szándékot és ezzel kapcsolatos attitűdöket tulajdonított. A témát értékelő, komment-

táló kijelentésekben adta meg, ami arra utalt, hogy a szövegben állított tényeket következményeikre tekintettel értékelte, a feltételezett kontextusból kiindulva.

A fentiekben említett és más kísérletes vizsgálatoknak közös jellemzője, hogy a tesztelt beszélők a témát /melyet csak intuitíven irtak körül számukra/, propozicionális jellegűnek fogták föl, vagyis olyannak, ami igaz /érvényes/ módon következhet a szövegből és a kontextusból.

A szövegtémának a szövegalkotásban és megértésben játszott szerepe nem magyarázható kizárólag az általános kognitív képességek alapján. A következőkben először röviden megemlítünk néhány, a témával is kapcsolatos pragmatikai konvenciót. Érintjük az anaforikus viszonyok olyan osztályának vizsgálatát, amely a szövegtémának bizonyos nyelvhasználati szabályokban történő megjelenését mutatja.

A természetes nyelvtől formálisan nem elkülönülő meta-nyelvi funkciót gyakran arra használják a beszélők, hogy tisztázzák a közlőnek szövegéhez társított feltevéskészletét, vagyis a kontextust. Ezen a kereten belül a hallgató kérdésessé teheti a szöveg témáját, felvetve a kontextusból és a kifejtett szövegből következő témák különféle alternatíváit. Mindennapi beszélgetésekben például gyakoriak az ilyesfajta kérdések:

/8/ Miért mondd ezt éppen nekem?

Miről beszélsz?

Hogy érted ezt?

Mit akarsz ezzel mondani?

Most állítod vagy kérdezed?

Baker figyelt fel arra, hogy a beszélgetések pragmatikai szabályozásában lényeges szerepet játszik a közlő kritikus, ön-kritikus kontrollja, mellyel igyekszik elejét venni a félreértéseknek vagy a hallgató kritikájának,⁵ Említettük, hogy a beszé-

lőnek a hallgatóra vonatkozó különféle feltevéseit a kontextus részeként definiáljuk. Amennyiben a beszélőnek vannak feltevései arra, hogy szövegét miképpen értelmezheti a hallgató, akkor képes számolni annak lehetséges válaszaival. Előfordul, hogy a beszélő megsért valamilyen pragmatikai konvenciót. Ilyenkor, illetve ezt megelőzően mentetetődzhet. Ezt a hallgató úgy értheti, mint a megsérteni szándékozott vagy megsértett pragmatikai szabály felfüggesztésére irányuló javaslatot. Ha például a beszélő valamilyen tény vagy értékelés igazságát, érvényét kívánja igazolni, akkor ennek a ténynek, értékelésnek a szövegéből /érveiből/ következtetnie kell. Ezt azonban különféle módon fel lehet függeszteni. Például:

/9/ Nem akarom most részletezni, de jó okom van arra,
hogy azt mondjam: .....
Sok mindent mondhatnék erről, de elégedj meg azzal,
hogy: .....

A mentetetődzés gyakran kifejezetten a szöveg témájára irányul. Rendszerint azt jelzi a beszélő, hogy a kontextusból, beleértve az addig megtett közléseket, az adott témára tekintettel nem következik, amit mondani fog. Például:

/10/ Nem akarok eltávolodni a témától, de .....
Lehet, hogy nem tartozik ide, azonban .....
Ez valószínűleg nem az, amit kérdeztél, de ....

A metanyelvi funkciójú nyelvhasználat ilyen és hasonló eseteiben mint a /8/, a /9/ és a /10/, az látszik a legfontosabbnak, hogy ugyanazon típusu nyelvhasználat segítségével utalnak a beszélők a szövegek kontextusára, értelmére és témájára. Legtöbbször csak az ilyen utalások situációjának idő és térbeli koordinátáinak elemzése után dönthető el, hogy a kontextusra, az értelemre vagy a témára irányulnak-e.

A szövegépítkezés tematikus mechanizmusát illetően fontosak lehetnek az anaforikus viszonyok bizonyos típusai.

Nézzünk két példát:

/11/ És olyan pimasz voltam, hogy egyszer a gyerek fejét megcsináltattam cementből, úgyhogy a mikor Mészáros Ági átvette a síró gyereket, rögtön el is ejtette szegény, mert jó pár kilóval több volt a megszokottnál. Félhavi gázsím bánta ezt a kis tréfámat .

/Szilágyi János: Kettesben, RTV-Minerva, 1976,170/

/12/ Annak idején egy-egy ilyen fegyelmezetlenségért, a pontatlan szövegmondásért, szóval bármilyen kihágásért nagyon kemény büntetéseket szabtak ki a színészekre. Ez a rendszer ma is érvényben van? Nem.

/Szilágyi János: Kettesben, RTV-Minerva, 1976, 170/

A szövegben kiemelt anaforikus főnévi csoportok a szöveg-előzmény egy részleges témáját közlik.

Az 'Ez az x' formáju, anaforikus főnévi csoportban található kifejezések nem fordulnak elő a szöveg-előzményben. Ennek ellenére határozottak, ami az 'ismertségre' utal. Az anaforikus főnévi csoport által referált tény a szöveg-előzmény egy valószínű következménye. Ezt úgy értjük, hogy a főnévi csoporthoz tartozó egzisztenciális vagy lexikális előfeltevések valószínűen következnek a szöveg-előzményből. Az 'ez' névmás nem deiktikusan, hanem anaforikusan szerepel és a szöveg-előzményre, mint egészre utal vissza. Ezzel azt a pragmatikus előfeltevést társítja a főnévi csoporthoz, hogy az azonos azzal, amiről addig szó volt. A főnévi csoport tematikus textuális előfeltevéssel kapcsolódik, ha a szöveg-előzményből valószínűen következnek a hozzátartozó egzisztenciális előfeltevések, és ezek kombinálódnak az említett pragmatikai előfeltevéssel. Igen lényeges, hogy az ilyen főnévi csoportok kifejezetté teszik az előzmény témáját. Ilyen típusu a /11/. Amennyiben pedig a főnévi csoport kohéziós textuális előfeltevésekkel kapcsolódik, akkor a szöveg-előzményből valószínűen következnek a főnévi csoport lexikai előfeltevései,

kombinálódva az előbbi pragmatikai előfeltevéssel. Ezek a főnévi csoportok a szövegelőzmény témájának egy összetevőjét, illetve lényegi jegyét teszik kifejezetté. Ilyen típusu a /12/. A következtetési relációkban a beszélő tudás és hiedelem készlete, értékelései - mint háttér feltevések - gyakran játszanak közvetítő szerepet a premisszák és a következmény között.

Textthema und Sprachgebrauch

Die grammatische Verwendung der Anaphorik wird durch die Kontinuität des Textthemas bestimmt, letzteres wird durch homogenisierte Eigenschaften bzw. Relationen konstituiert. Das Thema funktioniert in der Konstruierung von Texten als Geischtspunkt und in der Textrezeption muss auch der Rezipient Annahmen hinsichtlich des Textthemas formulieren. Das Thema wird von dem expliziten Text und dem Kontext abhängig bestimmt und hängt mit Vorwissen, Vorannahmen und pragmatischen Konventionen zusammen. Das Textthema wird in metasprachlichen Äusserungen, die den Verlauf von Gesprächen regeln, offen thematisiert und die zusammenfassende Anapher nimmt auf das Textthema Bezug.

Jegyzetek

- 1 Halliday /1976/ 4, 329-332.
- 2 Dijk /1977/ 96.
- 3 Dahl /1976/ 44.
- 4 Jones /1977/
- 5 Baker /1975 / 43.

Irodalom

- Anderson, Alan Ross - Belnap, Nuel, D. /1975/: Entailment.
The Logic of Relevance and Necessity. Vol.1. Princeton
UP, New Haven
- Baker, Charlotte /1975/: This Is Just a First Approximation,
but ... in: Papers from the Eleventh Regional Meeting,
CLS, 1975., 37-47.
- Bánréti Zoltán /1978/: A szöveg interpretációja és témája /kézirat/
- Bellert, Irena /1970/: On a Condition of the Coherence of Texts;
Semiotica 4, 335-363.
- Dahl, Östen /1976/: What os New Information? in: Enkvist, N.E. -
Kohonen, V. /szerk./: Reports on Text Linguistics, Approaches
to Word Order /1976/, 37-50.
- Van Dijk, Teun /1977/: Text and Context, Explorations on the
semantics and pragmatics of discourse, Longman, London and
New York.
- Halliday, M.A.K. - Ruqaiya Hasan /1976/: Cohesion in English,
Longman, London.
- Hiz, H. /1976/: On some General Principles of Semantics of Natural
Language, Philosophica, 18, No. 2.
- Jones, Linda Kay /1977/: Theme in English Expository Discourse,
Jupiter Press. /Edward Sapir Monograph Series in Language,
Culture and Cognition, 2/
- Kelemen János /1976/: Szöveg és jelentés, in: Telegdi Zsigmond
/szerk./: Általános Nyelvészeti Tanulmányok XI., Akadémiai
Kiadó Budapest, 183-196.